

ANTİK DÖNEM ÇATALHÖYÜK BULUNTULARINDAN “BOĞA BAŞI/BOYNUZ” İMGELERİNİN SANATA YANSIMASI

REFLECTION OF “BULL HEAD/HORN” IMAGES FROM ANCIENT
PERIOD ÇATALHÖYÜK FINDS IN ART

Öğr. Gör. Dr. Rasim Bağırılı

Selçuk Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi,
Seramik Bölümü

rasimbagirli@selcuk.edu.tr

ORCID ID: 0000-0003-0881-1193

MAKALE GELİŞ TARİHİ: 12 Mayıs 2025 · YAYIMA KABUL TARİHİ: 11 Haziran 2025

Öz

Günümüzün kültür yapısını anlayabilmek için geçmişin arkeolojik belge ve buluntularını anlamamız oldukça önemlidir. Bu açıdan değerlendirildiğinde bir Neolitik Dönem yerleşkesi olarak Çatalhöyük günümüz sanatçılarına ilham veren önemli bir kültür sahasıdır. Bu araştırma kapsamında; Çatalhöyük'ten esinle eser üreten sanatçıların seramik, heykel, baskiresim gibi özgün çalışmaları incelenerek analiz edilmiştir. Her biri farklı teknik ve alanlarda üretimlerini sürdüren bu sanatçıların geçmişe ait izleri günümüz sanatı ile hangi şekillerde ve düşünceler ile birleştirdiği noktası bu çalışmanın ana kapsamını oluşturmaktadır. Araştırmanın son bölümünde ise Rasim Bağırılı'nın Çatalhöyük buluntularında kültürel bir unsur olarak “boğa başı/boyunuza” ana temasına odaklandığı özgün seramik formları üzerine değerlendirmelerde bulunmaktadır. “Bireysel Uygulamalar” bölümünde yer alan Bağırılı'nın çalışmaları boğa başı özelinde farklı istiflerle kompoze edilmiş seramik uygulamaları kapsamaktadır.

Abstract

In order to understand today's cultural structure, it is very important to understand the archaeological documents and findings of the past. When evaluated from this perspective, Çatalhöyük, as a Neolithic settlement, is an important cultural area that inspires today's artists. Within the scope of this research; original works such as ceramics, sculptures and printmaking of artists who produce works inspired by Çatalhöyük were examined and analyzed. The main scope of this study is the way and thoughts in which these artists, each of whom continues their production in different techniques and fields, combine traces of the past with today's art. In the last section of the research, evaluations are made on Rasim Bağırılı's original ceramic forms focusing on the main theme of “bull head/horn” as a cultural element in Çatalhöyük findings. Bağırılı's works in the “Individual Applications” section include ceramic applications composed with different stacks, especially the bull head.

Anahtar Kelimeler: Kültür, Sanat,
Seramik, Antik Dönem, Çatalhöyük.

Key Words: Culture, Art, Ceramics,
Ancient Period, Çatalhöyük.

GİRİŞ

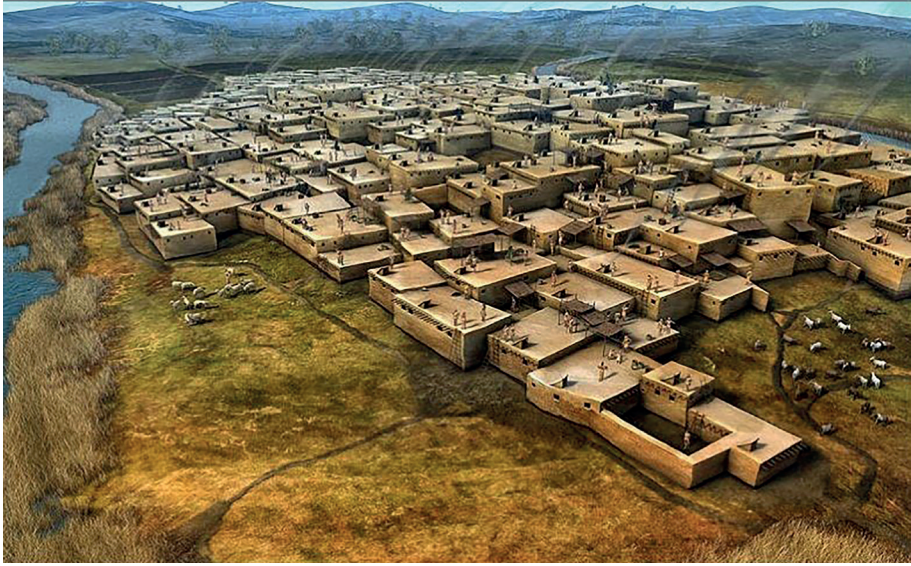
Günümüzde, yazının olmadığı antik dönemlere ait bilgilere arkeolojik buluntulara dair yapılan araştırmalar aracılığı ile ulaşabilmekteyiz. Bu döneme tarihlenen çoğu yerleşke hakkında bilgiler arkeologların yaptığı yoğun emek isteyen ve özverili kazıların ışığında olmaktadır. Yapılan bu kazılar değerlendirildiğinde antik dönemde yaşamış olan bazı kültürler günümüz toplumları için hala gizemini korumaktadır.

İnsanlığın yerleşik yaşam sistemine geçtiği Anadolu’da kültürel yapının en önemli temsil alanlarından biri olan Çatalhöyük antik yerleşim alanı insanlık tarihinin geçirdiği tüm koşulları “bellek” teması özelinde günümüze aktarılmasında oldukça önemli bir konuma sahiptir. Çatalhöyük, Neolitik Çağ’dan Kalkolitik Çağ’a (M.Ö. 7400-6200) uzanan bir yerleşim yeri olup, günümüz Türkiye’inde, Konya Ovası’nda yer almaktadır. Neolitik Çağ, insanlığın kültürel evriminde ve gelişiminde en kritik aşamalardan biri olarak kabul edilmesinin yanı sıra bu dönem içerisinde insanlığın yaşayış biçimi şeklinde köklü değişimler meydana gelmiştir. Bu köklü değişiklikler ile tarım ve hayvancılığa, yani geçici ve gezici yaşam biçiminden yerleşik hayata, avcılık ve toplayıcılıktan da üretime geçilmiştir. Bu yeni yaşam biçimi Anadolu ve Yakındoğu’nun bazı bölgelerinde ortaya çıkıp gelişimini tamamlayana kadar yaklaşık 4000 yıl bu coğrafyada varlığını sürdürmüştür, ardından Avrupa’nın iç kesimlerine yayılıp Avrupa uygarlığının oluşumuna katkı sağlamıştır (Özdoğan, 2007, s. 9-21). Neolitik dönemde medeniyetlerin kesişim noktası olan Anadolu topraklarında yer alan Çatalhöyük, 5-6 bin kişiye ev sahipliği yaparak o bölgede yaşamış insanların kültürlerine, tarım yeteneklerine ve mutfaklarına dair olağanüstü zenginlikte bulgular barındırmaktadır. Orta Anadolu kültürünün temeline ışık tutan Çatalhöyük bölgesindeki arkeolojik çalışmalar devam etmekte olup, yaklaşık 8000 yıl öncesine kadar olan dönemi açığa çıkarmaktadır (Aksoy ve Çetin, 2018, s. 125).

Çatalhöyük Kültürü ve Seramik Sanatına Yansıması

Bir bölgenin yeryüzündeki konumu, o bölgenin tarihi, kültürel ve jeopolitik yapısı gibi temel unsurlara doğrudan etki etmektedir. Bulunduğu benzersiz konum sebebiyle Anadolu, sadece Selçuklu ve Osmanlı İmparatorluğu’ndan kalan İslami değerlere ev sahipliği yapmakla kalmayıp, aynı zamanda tarih öncesi çağlardan başlayarak Hitit, Phryg, Helenistik Dönem, Roma, Bizans vb. birçok kültürel değeri bağrında barındırmıştır. Çatalhöyük, Anadolu’nun zengin kültürel miraslarından birisidir ve Neolitik Dönem’e (M.Ö.9000-5500) tarihlenir. (Uyanık ve Berk, 2016, s. 1). Çatalhöyük, 1958 yılında James Melleart,

David French ve ekibi tarafından arkeoloji dünyasına tanıtılmıştır. Sahada gerçekleştirilen kazılar sonucunda ortaya çıkarılan kalıntıların büyüklüğü, nüfus yoğunluğu, köklü sanatsal ve kültürel gelenekleriyle dikkat çeken bu yerleşim, olağanüstü evrensel değerlere sahiptir ve arkeo-turizm açısından büyük bir potansiyele sahiptir (Tuncer ve Bulut, 2019, s. 278).

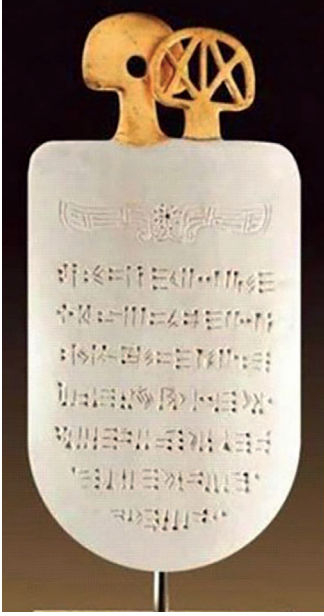
Görsel 1. Çatalhöyük Yerleşkesi Ev Düzeni, Konya

Dünyanın en eski arkeolojik alanlarından biri olarak bilinen Çatalhöyük, kültürel bir miras olarak sanat tarihi, kültür tarihi ve arkeoloji alanlarında çalışan uzmanlar için oldukça büyük bir öneme sahiptir. Çatalhöyük'te evler bitişik nizam inşa edilmiş, sokaklara yer verilmemiş ve girişler çoğunlukla çatıdan sağlanmıştır; bu durum, toplumsal örgütlenme, korunma ve mekânsal kullanım açısından günümüzde bile benzersiz bir model sunmaktadır. Yerleşimde bulunan duvar resimleri, kabartmalar ve ritüel nesneler, inanç sistemleri ve toplumsal ilişkiler hakkında önemli ipuçları sunarken, buradaki maddi kültür, Neolitik dönemde tarım, hayvancılık ve ticaretin gelişimini anlamak açısından kritik veriler sağlamaktadır. Çatalhöyük, tarım, sosyal hukuk, mimari ve sanatı özgün bir biçimde hayata geçiren, ilk yerleşik düzen toplumunu simgeleyen önemli bir Neolitik kentsel yerleşimdir. Kent, modern yaşamın temellerinin atıldığı, toplumsal düzenin ve insan ilişkilerinin bir arada şekillendiği, kültürel ve sanatsal izler barındıran yapısıyla dikkat çekmektedir. Sahip olduğu bu bütünlük ve evrensel değer sayesinde kendine özgü bir kimlik kazanmıştır (Öztürk, 2017, s. 27 ve 29).

Günümüzde gelişen teknoloji sanata etki ederek, sanat dünyasında önemli değişiklikler yaşanmasına sebep olmuştur. 20. yüzyılın ilk çeyreğinde, geleneklerin yıkılmasıyla gerçekleşen farklılaşmalar, görsel sanatların sınırlarını esnetmiştir. Sanatsal alanlarda ki bu değişimler kendini göstermekte ve sürekli yenileri eklenmektedir (İpşiroğlu, 2010, s.11). Arkeolojik kalıntılar, mitolojik anlatılar ve tarihsel dokular, sanatçılar için hem estetik hem de kavramsal bir ilham kaynağı oluşturur. Çağdaş sanatçılar, antik dönem yerleşim yerlerinden esinlenerek eserler üretirken geçmiş ile günümüz arasında sanatsal ve kültürel bir köprü kurarlar. Bu tür eserler, yalnızca eski medeniyetleri yeniden yorumlamakla kalmaz, aynı zamanda günümüz toplumuna dair eleştirel bakış açıları sunar. Sanatçılar, mekânsal hafızayı ve kolektif belleği/bilinci yeniden canlandırarak, geçmişin izlerini çağdaş sanat pratikleriyle harmanlar. Böylece antik yerleşimlerin mimarisi, düşünsel yapısı veya ritüelleri; heykel, enstalasyon, video sanatı ve performans gibi çeşitli disiplinlerde yeniden hayat bulur. Bu üretimler, tarihsel sürekliliği vurgularken aynı zamanda kültürel mirasın güncel sanatsal pratiklerle nasıl yeniden işlenebileceğini gösterir. Bu genel değerlendirme ile çağdaş sanat alanında sanatçılar tarafından her türlü konunun ve malzemenin kullanımı söz konusu olmaktadır. Bu çalışmada çağdaş sanatçıların içinde yaşadıkları kültürden esinlenmesi durumu Çatalhöyük antik yerleşkesi ve kültürü üzerinden incelenmektedir.

Seramik, binlerce yıldır insanların doğal malzemeleri işleyerek sanattan zanaata, mimariden günlük kullanıma kadar farklı alanlarda yararlandığı çok yönlü bir ifade biçimidir. Sanatçılar, doğadan esinlenerek form, renk ve dokularını şekillendirirken, kilin kendine has niteliklerini de kullanarak özgün eserler yaratmışlardır (Erdal, 2024, s. 887).

En yalın haliyle “pişmiş toprak” olarak ifade edilen ve ana malzemesi “kil” olan seramik, insanlığın günlük temel ihtiyaçlarından doğmuştur. İnsan uygarlığının erken dönemlerinde günlük hayata giren seramik, günümüzde de kesintisiz olarak kullanımını sürdürmektedir. Bazı kaynaklara göre seramik insanlığın tarihiyle yaşıt olarak görülmektedir çünkü insanlığın var olduğu her yerde seramiğin izleri bulunmuştur. Geniş bir kullanım yelpazesine sahip olan seramik üretimleri, taşıma ve saklama kapları, dini temalı adak heykelcikleri, yapı malzemeleri, oyuncaklar, süs eşyaları, mezar objeleri ve tabletler gibi farklı alanlarda karşımıza çıkmaktadır. Bu paralellik göz önüne alındığında, insanoğlunun ilk sanatsal dışavurumlarına da rastlamak mümkündür. Su geçirmez killi toprak, balçık ya da çamur yani kil seramiğin ana malzemesidir. Tarih boyunca kolayca şekillendirilebilen ve doğada her yerde bulunan bu basit, iddiasız malzeme, insanoğlunun önemli bir aracı olmuştur. İlk sanatsal dışavurumlar olarak kabul edilen bu üretimler, ilkel insanlar tarafından doğa ve doğaüstüne karşı duydukları korku ve hayranlık duygularıyla ortaya çıkmıştır (Onur Erman, 2019, s. 144).

Görsel 2. Erdinç Bakla, Çatalhöyük İdolü, Seramik (Kılıç, 2024, s. 32).

Görsel 3. Sadi Diren, Çatalhöyük Evleri (Karaaslan Gasimov, 2008, s. 27).

Çatalhöyük buluntularından ilham alarak ana tanrıça figürlerini eserlerine yansıtan sanatçılar arasında Jale Yılmazbaşar, Gül Erali ve Serap Ünal yer almaktadır. İdollerden esinlenerek çalışmalar yapan Erdinç Bakla, biri Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde, diğeri ise Kayseri Arkeoloji Müzesi'nde bulunan bu figürleri kullanmıştır. Evlerin görüntüsünden ilham alarak çalışmasını sürdüren Mutlu Başkaya, kazılarda bulunan boynuz figüründen esinlenen Ayhan Yılmaz, ölü gömme geleneklerinden ilham alan Hasan Şahbaz, Çatalhöyük duvar resimlerini ele alan Ferit Cihat Sertkaya ve Elif Aydoğdu Ağatekin ise, eserlerinde bu tarihi izlere yer vermiştir (Kılıç, 2024, s. 25). Türkiye'de seramik sanatının önde gelen isimlerinden Erdinç Bakla, Anadolu'nun zengin kültürel mirasını modern seramik heykellerine yansıtır (Görsel 2). Özellikle Ana Tanrıça figürlerinden esinlenerek oluşturduğu çağdaş idolleri, geçmiş uygarlıkların izlerini çağdaş ve estetik bir anlayışla sunar. Bakla, Anadolu topraklarının arkeolojik buluntularını kendi sanatsal bakışıyla yorumlayarak, modern insanın estetik algısına hitap eden özgün eserler üretmektedir. Türkiye'de seramik sanatının öncü sanatçılarından Sadi Diren ise, Çatalhöyük yerleşim düzeninden ilham alarak üst üste dizayn edilmiş odacıklardan oluşan ve boşluklarla kompozisyonun dengelendiği seramik form çalışmaları yapmıştır (Görsel 3). Sanatçı, odalara yerleştirilen soyut insanlar yardımıyla ev/oda/yuva kavramına gönderme yapmaktadır (Karaaslan Gasimov, 2008, s. 27). Ayrıca, Diren'in eserlerinde Anadolu uygarlıklarında güç simgesi olan boğa başı ve

boynuzlardan esinlenerek oluşturduğu formlar öne çıkmaktadır. Sanatçının çalışmalarında yer alan kadın, koruma, ev/yuva, idoller, tanrıçalar gibi temalar ile Anadolu medeniyetlerinin izleri, figüratif öğeler ve sembolik anlatımlar belirgin bir şekilde yer almaktadır (Onur Erman, 2019, s. 155).

Görsel 4. Jale Yılmazbaşı, Çatalhöyük Kadınları, Seramik (Kılıç, 2024, s. 32).

Görsel 5. Gül Erali, Toprağın Tanrıçaları, Seramik (Kılıç, 2024, s. 32).

Görsel 6. Serap Ünal, Bellek Anadolu, Seramik (Kılıç, 2024, s. 36).

Türk tarihinde, kadın figürü doğurganlık özelliğiyle bolluk ve bereketin simgesi olarak erken dönemlerden itibaren önemli bir yer tutmuştur. Türk sanatının önde gelen eserlerinde, kadın, koruma, besleme, üretkenlik, birleştirme, bereket ve diğer pek çok sembolik anlam taşıyan motiflerle öne çıkmaktadır (Gürçay Yılmaz ve Pazarlıoğlu, 2024, s. 122). Görsel 4, 5 ve 6'da yer alan Çatalhöyük Ana Tanrıça figüründen esinlenen seramik sanatçıları, bu arkaik imgeyi çağdaş sanat bağlamında yeniden yorumlayarak toplumsal ve kültürel söylemler geliştirmişlerdir. Neolitik döneme ait olan bu figür, doğurganlık, bereket ve dişil güç sembolü olarak tarih boyunca birçok sanatçı tarafından farklı malzeme ve teknik yorumlamalarla ele alınmıştır. Günümüz seramik sanatçılarının bu figürü yeniden üretme süreci, hem geleneksel el işçiliğiyle olan bağı koruma hem de geçmişin sembollerini izleyici ile yeniden buluşturma çabalarını bünyesinde barındırmaktadır. Malzemenin doğasına uygun olarak şekillenen bu eserler, sanatçılar tarafından sadece tarihsel bir obje olarak değil aynı zamanda bugünün dünyasında hâlâ geçerliliği olan güçlü bir kavramsal ve sanatsal araç olarak da kullanılmaktadır.

Çatalhöyük “Boğa Başı/Boynuz” İmgesi ve Sanatçı Okumaları

Tek tanrılı dinler ortaya çıkmadan önce toplumlar; insan, bitki ve insan hayvan karışımı gibi çeşitli şekilleri kullanarak tanrısal figürü sembolize etmişlerdir, bu durum bilinen insanlık tarihinde gözlemlenmiştir. Yazarak tarihin kayıt edildiği

dönemden önceki zamanları anlamaya olanak sağlayan arkeolojik kalıntılar arasında, dinsel inanışla ilgili olduğu düşünülen tanrı sembollerinden biri de boğa başı ve boynuz kavramıdır (Aktan, 2018, s. 1221). Güç, bereket ve şans sembolü olan, geçmişte tanrıları betimlemede kullanılan boynuz figürü günümüzde etkisini sürdüren güçlü semboller arasında yer almaktadır. Boynuz, estetik biçimi ve ait olduğu hayvanların fiziksel ve manevi özellikleri nedeniyle, geçmişte kült objeler için en çok tercih edilen figürlerden biri olmuştur. Boynuzlu dişi ve erkek hayvanlar, üreme, bereket ve güç gibi ortak özelliklere sahiptir. İlkel insan için neslinin devamı, barınma, beslenme ve korunma gibi temel ihtiyaçların giderilmesini sağlayan bu hayvanlar, tehlikelerden sakınmak için de güçlü bir figür olarak görülmüştür. İnanç değişikliğine uğramamış bazı toplumlarda çeşitli boynuz figürü ve motifleri kült obje olarak kullanılmaya devam etmektedir. Bazı toplumlarda inanç sisteminde değişiklik yaşanmadığı için boynuz figürü ve motifleri kült objesi olarak kullanılmaya devam ederken, inanç ve toplumsal yapısında dönüşüm geçiren toplumlarda ise anlam değiştirerek günlük yaşam ve kültürel etkinlikler içinde varlığını sürdürmüştür (Öztürk ve Başbuğ, 2022, s. 59-60).

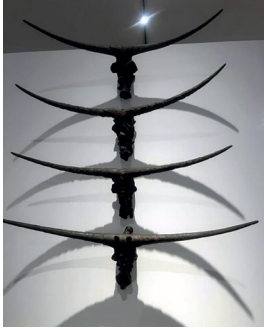

Görsel 7-8. Çatalhöyük Neolitik Yerleşkesi, Boğa Başları

Çatalhöyük halkının yaşadığı evler tek katlı olup kerpiçten yapılmışlardır. Bu evlerin penceresi olmamakla birlikte, içeri girmenin tek yolu da damda yer almaktadır. Genellikle iki odadan oluşan bu evlerin büyük bölümü, uyuma, oturma ve yemek pişirme alanı olarak kullanılan ana odadan, diğeri ise depo işlevi gören ek bir odadan meydana gelmektedir. Evler, yan yana bitişik nizamda inşa edilerek mahalle benzeri yerleşim kümeleri oluşturmuş, bu yapıların ortasında geniş avlular yer almıştır. Dinsel amaçlı olduğu düşünülen bu alanlarda duvarlara resimler, kabartmalar yapılmış ve üzeri kille kaplanmış boğa başları bulunmuştur. Atalar kültüyle bağlantılı olabileceği öne sürülen insan kafatasları, duvara monteli boğa başlarının altına yerleştirilmiştir (Sevin, 2004, s. 49-51-52).

Boğa kafataslarının altına yerleştirilen insan kafatasları, boğanın diğer hayvan kafataslarından farklı ve özel bir dinsel anlam taşıdığı fikrini en güçlü şekilde

destekleyen unsurdur. “Tapınak E.VII.21’in tabanı üzerinde dört kafatası bulunmuştur. Kafataslarından biri bir sepet içinde batı duvarındaki boğa başının altına, ikincisi doğu duvarın ortasındaki boğa başının hemen altına, diğer ikisi ise akbabaların betimlendiği platform üzerine bırakılmıştır” (Beydiz, 2016, s. 105). Oda içindeki boğa kafatasları ve insan kafataslarının yerleştirilme biçimi, boğanın dinsel bir anlam taşıdığı düşüncesini desteklemektedir (Aktan, 2018, s. 1222).

Görsel 9. Ayhan Yılmaz, *Çatalhöyük Boynuzları* (Kılıç, 2024, s. 38).

Görsel 10. Ferit Cihat Sertkaya, *Boynuzlar*, *Seramik* (Kılıç, 2024, s. 42).

Görsel 11. Emet Egemen Işık Aslan *Boynuz Yorumu*, *Seramik* (Çirkin Uyanık, 2022, s. 1616).

Sanatçılar, Anadolu topraklarının arkeolojik zenginliğini eserlerinde değişik biçimlerle ve yorumlarla kullanarak üretimde bulunmaktadır. Bu durum ise, kendi içinde zenginlik yaratan bir olgu haline dönüşmektedir (Sarnıç, 2016, s. 43). Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Konya Büyükşehir Belediyesi ortaklığıyla oluşturulan Belleğin İzi: Neolitik Kent Çatalhöyük sergisinde yer alan çalışmada Çatalhöyük figürlerinden etkilenerek, boğa boynuzlarının evin içine ritüel olarak asılmasından ilham alan sanatçı Ayhan Yılmaz yarı natüralist ve yarı soyut bir biçimde yorumlamalar yapmıştır (Görsel 9). Ayrıca, Ferit Cihat Sertkaya, seramik pano çalışmalarında gücü simgelemesi ve inanç kavramının ön plana çıkmasından dolayı boğa başı kullanmaktadır (Görsel 10) (Kılıç, 2024, s. 38- 43).

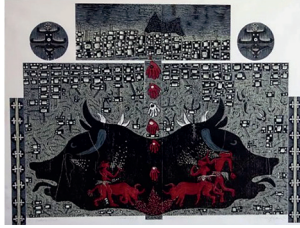
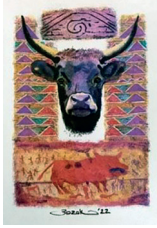
Çatalhöyük’te boğa başları ve boynuzları, hem Toprak Ana’nın gücünü destekleyen bir unsur hem de baş tanrının erkek figür olarak varlığını simgeleyen bir işaret olarak değerlendirilebilir. Yağmur, şimşek ve fırtına gibi doğa güçleriyle göksel tanrı insanlığın ekinlerinin geleceğine yön verir. Tarım üzerindeki etkisi ve gücü nedeniyle, ya bolluk ya da kıtlığa sebep olan göksel güç boğa ile sembolize edilmiş ve bu yüzden boğa kutsal kabul edilmiştir (Aktan, 2018, s. 1227). Akademisyen/sanatçı Emet Egemen Işık Aslan, kült gücün ve bereketin simgesi olarak Anadolu kültürlerinde yer alan boğa başı

ve boynuzunu çalışmalarında sıklıkla kullanmaktadır (Görsel 11) (Bozdemir, 2015:49). Kült objeleri, kutsal hayvanları veya ritüel amaçlı figürinleri imge olarak eserlerine dahil eden sanatçı, genç kuşak sanatçılara örnek gösterilebilir (Çirkin Uyanık, 2022, s. 1617).

Görsel 12. Merve Kılıç, *Boynuzlu Ev 4*, 2024, *Seramik Heykel*, (Kılıç, 2024, s. 52).

Merve Kılıç Çatalhöyük Duvar Figürlerinin Günümüz Seramik Sanatında Uygulanışı başlıklı lisansüstü tez çalışması kapsamında; boynuz kavramına farklı bir bakış açısı sunarak, seramik malzeme ile yaptığı boynuzları daha sonrasında plaka tekniği ile küçük kerpiç görünümlü evler aracılığı ile birleştirmiştir (Görsel 12) (Kılıç, 2024, s. 52).

Görsel 13. Barış Bozok, *Çatalhöyük Serisi*, 2022, *Karışık Teknik*, 30x42 cm, (Bozok, 2022, s. 1591).

Görsel 14. Hasan Kıran, *Çatalhöyük*.

Görsel 15. Naile Çevik, *Gözlem Sandalyesi Serisi II*, 2022 (Kayahan ve Çevik, 2024, s. 604).

Görsel 13'teki Barış Bozak'a ait çalışmada, çok renkli geometrik desenlerle bir zemin oluşturulmuş ve bu kompozisyonun merkezine gerçekçi bir boğa başı konumlandırılmıştır. Kompozisyonun alt kısmında ise, Çatalhöyük duvar resimlerinde görülen boğa figürü temsil edilmektedir. Bu figür, duvar resimlerinde kullanılan kırmızı/kırmızı tonlarla oluşturulmuştur (Bozok, 2022, s. 1591). Hasan Kıran'a ait çalışmada ise siyah leke olarak gözümüze çarpan boğa başı simetrik olarak tasvir edilmiştir. Egemen siyah lekenin içerisinde Çatalhöyük duvar resimlerinde karşımıza çıkan av sahnelerindeki kırmızı tonlar ile betimlenmiştir. Siyah lekenin etrafını çevreleyen gri tonlar resmin bir bütün olarak algılanmasına yardımcı olur ve aynı zamanda iki yan tarafta bulunan dikey şeritler kompozisyonda dengenin sağlanmasına yardımcı olmaktadır (Görsel 14) (Güven, 2025). Farklı alanların birleşiminden doğan

projeler, düşündürücü, geliştirmeye yönelik ve zihin açıcı bir yapıya sahiptir. Herhangi bir alanda yeni bir malzeme ya da teknik deneyen ve bu yenilikleri kendi alanlarında uygulayabilen bilim insanları ya da sanatçılar, zihinsel süreçleri besleyerek sürekli olarak yeniliğe ve yaratıcılığa yönlendiren bir süreci şekillendirmektedirler (Pazarlıoğlu Bingöl, 2022, s. 370). Bu bağlamda Görsel 15'te Naile Çevik'in, Gözlem Sandalyesi Serisi'nde yer alan çalışması linol baskı, elle müdahale ve dijital baskı tekniklerini kullanarak Çatalhöyük evlerinin kent görünümünü çağrıştıran üst üste dizilimini odağına alan özgün sandalyeler tasarlamıştır (Kayahan ve Çevik, 2024, s. 604). Ayrıca bu çalışmanın sağ tarafında yer alan boğa imgesi, Çatalhöyük duvar bezemelerinde yer alan boğa imgelerinden esinlenerek tasarlanmıştır.

“Boğa Başı/Boynuz” İmgisine Dair Bireysel Söylemler

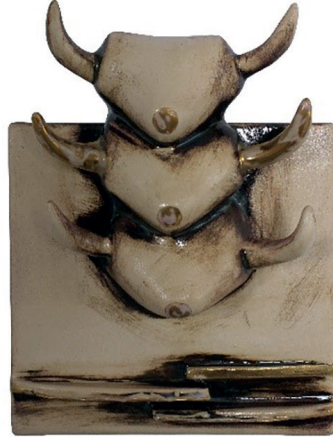
Değer aktarımının önemli basamaklarından biri olarak arkeoloji yer almaktadır. Arkeoloji biliminin sağladığı veriler, farklı disiplinler için yeni keşiflerin önünü açmakta ve çeşitli alanlara değerli bilgiler kazandırmaktadır. Kazı çalışmalarıyla elde edilen bulgular, geçmişin anlaşılmasını sağlarken günümüz ve gelecek için de önemli bir rehber niteliği taşımaktadır. Tüm sanat dalları, arkeolojiden büyük ölçüde yararlanmakta; seramik, heykel, fotoğraf, resim ve mimari gibi pek çok alanda hem görsel hem de bilimsel açıdan önemli kaynaklar sunmaktadır (Balyemez, 2018, s. 906-917).

Günümüzde seramik, işlevselliğinin ötesinde estetik açıdan da değerli bir malzeme olarak öne çıkmakta ve sanatçısının ellerinde duyguları ve hisleri yansıtan özgün eserlere dönüşmektedir. İnsanlık tarihi kadar köklü bir geçmişe sahip olan seramik sanatı, çağlar boyunca sanatın evrimsel sürecine eşlik etmiş ve teknolojik yenilikler ile gelişmeler sayesinde ilk dönemlerindeki önemini günümüzde de sürdürmektedir (Ağırlar, 2019, s. 5). Çağdaş sanat uygulamalarında, sanatçılar nesneleri, anıları, kültürel özellikleri, sosyo-ekonomik ya da politik görüşleri doğrultusundan bireysel şekilde yorumlayarak onlara yeni anlamlar yükleyerek sanat nesnesine dönüştürmektedirler (Bingöl ve Keskin, 2023, s. 142).

Sanatta ifade edilmek istenen düşünce, kimi zaman benzerliklerden, kimi zaman ise zıtlıklardan faydalanılarak aktarılır. Malzeme bakımından farklı olan boynuz ve seramik, ifade ettikleri değerler bakımından benzerlik sunmaktadır. Genel tanımı toprak olan yani seramiği oluşturan kil, bereketi ile çoğalmayı sağlayarak insanın güçlü ve umutlu bir şekilde nesiller boyu yaşamasına olanak sağlayan bir özelliği meydana çıkarmaktadır. Boynuz formunun sahip olduğu estetik çekicilik, seramik sanatı ile boynuz figürü arasında kurulan bir bağlantı niteliğindedir (Öztürk ve Başbuğ, 2022, s. 60).

Görsel 16. Rasim Bağırılı, Öykünme Serisi I, 2025, Seramik Elle ve Kalıpla Şekillendirme, 30 x 15 cm.

Görsel 17. Rasim Bağırılı, Öykünme Serisi II, 2025, Seramik Elle ve Kalıpla Şekillendirme, 20 x 15 cm.

Araştırmanın bu bölümünde, Rasim Bağırılı'nın son dönem çalışmalarından “Öykünme Serisi” kapsamında yer alan 4 farklı seramik kompozisyon incelenmektedir. İnsanlık tarihindeki öneminden yola çıkılarak Çatalhöyük kültüründe oldukça önemli bir yere sahip olan boğa başı/boynuz imgelerini odağına alan kişisel uygulamalarında sanatçı stilize edilmiş boğa kafalarını ve belirgin boynuzlarıyla birlikte görmektediriz. Kompozisyonda yer alan seramik boğa formlarının oluşturulmasında elle ve kalıpla şekillendirme yöntemleri kullanılmıştır. Şekillendirilen seramik formlarda, vakumlu beyaz kil, döküm kili ve sarı şamotlu kil kullanılmıştır. Görsel 16'da yer alan “Öykünme Serisi I” isimli çalışmada kırmızı demir oksit, diğer üç çalışma da (Görsel 17-18-19) ise mangan oksit kullanılmıştır. Ayrıca tüm çalışmalarda kullanılan bu oksitler aracılığı ile arkeolojik buluntuların geçmişten gelme özelliğine vurgu yapılmak istenmiştir. Özellikle monokrom renkler tercih edilen bu çalışmalar mat şeffaf sırla sırlanmış ve boynuz gibi vurgu yapılmak istenen alanlar kompozisyon dahilinde altın lüster ile renklendirilmiştir. Altın lüster ile yapılan bu vurgu özellikle boğaların boynuzları ve kompozisyonların sınırlarında kullanılmıştır.

Görsel 18. Rasim Bağırılı, Öykünme Serisi III, 2025, Seramik Elle ve Kalıpla Şekillendirme, 29x16 cm.

Görsel 19. Rasim Bağırılı, Öykünme Serisi IV, 2025, Seramik Elle ve Kalıpla Şekillendirme, 30 x 18 cm.

Uygulaması yapılan tüm tasarımlarda özellikle boğa başlarının istiflenerek oluşturulan kompozisyonlarda kalıpla üretim tercih edilmiştir. Boğa başlarının keskin ve detayları ile ortaya konabilmesi bakımından kalıpla şekillendirme yöntemi seçilmiştir. Zemin kompozisyonlarında köşe ve daire ile oluşturulan yapılar Çatalhöyük mimari evlerine gönderme yapmaktadır. Bu evlerin yan yana ve üst üste dizilimleri kompozisyonların genelinde biçim olarak vurgulanmaktadır. Seramik çalışmalarının tamamında hem dönemin ruhunu yansıtabilmek için hem de bir esin kaynağı olarak kompozisyonların odağına boğa başı/boynuzu yerleştirilmiştir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRMELER

Kökleri kadim bir gelenekten gelen seramik sanatı, kili şekillendirmenin yanı sıra üretenin bireysel, toplumsal ve kültürel benliğini de bir esin kaynağı olarak “bünyesine” aktarmaktadır. Bu süreç nesiller boyu aktarılan anonim bir kültürel bilgi niteliği de taşımaktadır. Kültür ve onun yansıması olan bireysel/toplumsal yaşam şartları değerlendirildiğinde geçmişin tanıklıkları bir anlamda günümüze ışık tutmaktadır. Bu süreç kendi içinde sanatçıların yeni imgelemlerini oluşturmalarına da olanak tanımaktadır.

Anadolu topraklarının üretim ve kültür bakımından ortaya koyduğu verimliliğin bir yansıması olan Çatalhöyük antik yerleşkesi özelinde yapılan değerlendirmeler sonucu çağdaş sanat alanında üretimlerde bulunan sanatçıların bu dönemden

esinlenerek üretimlerde bulunması dikkat çekmektedir. Çatalhöyük özelinde tarihlenen insanoglunun yerleşik yaşam koşullarına geçmesi bir anlamda günümüz kent yaşamının ve toplumsal yapının ilk temelleri olarak değerlendirilebilir. Bu sürecin sanat ve sanatçılara yansıması kavramsal süreçte bir anlamda geçmişin izleri olarak da görülebilir. Sanatçıların kendilerini ifade etme olanakları söz konusu olduğunda ortaya çıkan sanatsal üretimler bir parmak izi kadar öznelir. Bu durum her sanatçının üretimlerinde konu ve malzemenin aynı olmasına bakılmaksızın kendini ifade edebilmenin öznelliğine/özgünlüğüne odaklanmaktadır.

Bu bağlamda çalışma kapsamında ele alınan birçok sanatçı farklı disiplinlerde Çatalhöyük kültüründen esinlenerek üretimlerde bulunmuştur. Bu sanatsal üretimlerin ortak paydası Çatalhöyük antik yerleşkesine ait fiziksel ve kültürel yapı taşlarının günümüz sanatına yansıması olarak değerlendirmek mümkündür.

Çalışmanın Bireysel Söylemler bölümünde ise Rasim Bağırılı'nın Çatalhöyük kültüründen esinlenerek ortaya koyduğu Öykünme Serisi I-II-III ve IV isimli üretimleri yer almaktadır. Bu seri, boğa başı/boynuz ana temasına dair seramik üretimleri içermektedir. Bağırılı'nın bu seri çalışmalarında boğa başı teması güç, kudret, mülkiyet ve egemenlik gibi kavramlara gönderme yapmaktadır. Özellikle boğa başının düz zeminde yer alan seramik yüzeylerde istifi bir kontrast yaratmaktadır. Bu ifade ile geçmiş ve geleceğin bir ortak buluşma noktası olan “günümüz” ve seramik sanatına yansıması söz konusudur.

Genel bir yaklaşım ile değerlendirildiğinde üretim alanı ve disiplini fark etmeksizin, sanatçılar, geçmiş ve gelecek arasında insanlığın ortak kültürel miraslarını bir köprü olarak kullanarak Çatalhöyük kültürünü bir esin kaynağı olarak yorumlamaktadırlar. Çatalhöyük imgelerinin ve kültürel yapılarının bu kullanımı bir anlamda toplumsal hafızaya da işaret etmektedir. Bu durum gelecek kuşaklara bilgi ve kültürel yapının aktarılması için değerli katkılar sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Ağırlar, N. (2019). Hitit seramik ve bezemelerinin Türk seramik sanat eğitimcilerinin yapıtlarına yansıması [Yüksek lisans tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü]. Samsun.

Aksoy, M., & Çetin, K. (2018). Çatalhöyük mutfak yapıları ve araç-gereçlerinin 21. yüzyıl mutfak kültürüne yansımaları. *Journal of Tourism & Gastronomy Studies*, 6(1), 125–141.

Aktan, G. (2018). Çatalhöyük'te çıkarılan boğa boynuzlarını anlamlandırmada antik dönem mitolojilerindeki boğa figürü. *İdil Sanat ve Dil Dergisi*, 7(50), 1221–1228.

Balyemez, A. (2018). Sanatı besleyen bir disiplin: Arkeolojiden ilham alan seramikler. *Ulakbilge*, 6(26), 903–919. <https://doi.org/10.7816/ulakbilge-06-26-05>

Beydiz, M. G. (2016). Mitolojiden sanata hayvan imgesi. *Arkeoloji ve Sanat Yayınları*.

Bingöl, M., & Keskin, B. (2023). Sanattan temel tasarıma nesne-anlam üzerine yorumlamalar. *Akademik Sanat*, 19, 140–156.

Bozdemir, O. (2015). Boynuzlu hayvan figürlerinin seramik formlarda yorumu [Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi].

Bozok, B. (2022). Çağdaş sanat uygulamalarında antik bir kent: Çatalhöyük. *Tarih Okulu Dergisi*, 58, 1581–1596.

Çirkin Uyanık, N. (2022). Çağdaş Türk seramik sanatında arkaik kült obje imgelemi. *İdil*, 99, 1609–1619.

Erdal, O. (2024). Doğadan ilham: Biyomimikri ve seramik sanatının sentezi. *Turkish Online Journal of Design Art and Communication*, 14(4), 887–901. <https://doi.org/10.7456/tojdac.1511526>

Gürçay Yılmaz, C., & Pazarlıoğlu, M. (2024). Türk resim sanatı tarihinde öncü kadın ressamlar. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, 34, 121–139.

İpşiroğlu, N. (2010). Görsel sanatlarda alımlama ve sanatlararası etkileşim (Sanat Kuramları: 07). Hayalbaz Kitap.

Karaaslan Gasimov, F. (2008). Neolitik çağ Çatalhöyük kültür unsurlarının çağdaş Türk seramik sanatına etkileri [Yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü].

Kayahan, Z., & Çevik, N. (2024). Sandalye teması üzerine sanatsal söylemler. *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 10(4), 595–608.

Kılıç, M. (2024). Çatalhöyük duvar figürlerinin günümüz seramik sanatında uygulanışı [Yüksek lisans tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü].

Onur Erman, D. (2019). Antik çağdan günümüze seramik kültürü ve sanatında doğurganlık kavramı. Sanat ve Tasarım Dergisi, 24, 143–169.

Özdoğan, M. (2007). Neolitik dönem günümüz uygarlığının temel taşları. In N. Başgelen (Ed.), 12000 yıl önce: Uygarlığın Anadolu’dan Avrupa’ya yolculuğunun başlangıcı – Neolitik Dönem (pp. 9–21). Yapı Kredi Yayınları.

Öztürk, M. (2017). Çatalhöyük arkeolojik sit buluntularının sanat eğitimi ve pratiklerine katkısı [Doktora tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü].

Pazarlıoğlu Bingöl, M. (2022). Sanatta disiplinlerarasılık. In M. C. Atalay (Ed.), Güncel sanat okumaları I (pp. 365–391). Hiperyayın.

Sarıncı, K. Ö. (2016). Çağdaş Türk seramik sanatında arkeolojik imgelem. Sanat Dergisi, 28, 37–46.

Sevin, V. (2004). Anadolu arkeolojisi (4. basım). Der Yayınları.

Tüncer, B., & Bulut, İ. (2019). Arkeo-turizm potansiyeli açısından Çatalhöyük. Journal of International Social Research, 12(64), 278–292.

Uyanık, N., & Berk, F. M. (2016). Mekân-şehir ve medeniyet bağlamında Çatalhöyük. Çatalhöyük Uluslararası Turizm ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 16, 1–16.

İNTERNET KAYNAKLARI

Güven, H. (2025). Hasan Kıran baskıları. Portfolyou. <https://www.portfolyou.com/yazilar/hasan-kiran-baskilari/>

GÖRSEL KAYNAKLAR

Görsel 1 https://www.arkeolojisanat.com/shop/blog/10-maddede-neolitik-yerlesim-catalhoyuku-anlamak_3_134341.html, Erişim Tarihi: 27.02.2025.

Görsel 7- 8: https://www.arkeolojisanat.com/shop/blog/10-maddede-neolitik-yerlesim-catalhoyuku-anlamak_3_134341.html, Erişim Tarihi: 27.02.2025.

Görsel 14: Hasan Kıran, Çatalhöyük. <https://www.portfolyou.com/yazilar/hasan-kiran-baskilari/>, Erişim Tarihi: 27.02.2025.

Görsel 16-17-18-19: Rasim Bağırılı Kişisel Arşivi.